

WHEN WAS א-ל מלא רחמים COMPOSED?

Last week's newsletter contained the following statement: **אב הרחמים** is a modified version of the prayer: **א-ל מלא רחמים**. That statement was based on the premise that the prayer: **א-ל מלא רחמים** was composed as early as the prayer: **אב הרחמים**. In truth that is a difficult assumption to defend because there is little documentary evidence to support that premise¹. That is not true about the prayer **אב הרחמים**. We can estimate the date of the composition of that prayer based on a reference to the prayer by Rabbi Meir ben Baruch of Rottenberg (1215 to 1293 CE) in one of his **תשובות**, responses to questions, which we cited in last week's newsletter. Is there any means of dating when the prayer of **א-ל מלא רחמים** was initiated?

Let us begin by reviewing two early sources that refer to the practice of **הזכרת נשמות** during **תפלת מחזור ויטרי** and the **שבולי הלקט**; **שבת**; the **שחרית** on **הזכרת נשמות**:
הזכרת נשמות:

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן פא-והוא שנהגו להזכיר נשמות ולהיות החיים נותנין בעבור המתים מעות לצדקה אחרי מותם שיועיל להם. מצאתי בשם הר"ר שניאור כהן צדק ז"ל שמעתי שיש במדרש כפר לעמך ישראל אלו החיים, אשר פדית אלו המתים, שמתכפרין בממון החיים.

Translation: Concerning the practice of remembering the deceased and having the living contribute money to charity on their behalf after their deaths to benefit them, I found in the name of Rabbi Shneur Kobain Tzedek who said that he heard of a Midrash on the words in the verse: Forgive Your nation Israel; that is a reference to the living. The words: that You rescued; that represents the deceased who receive their forgiveness through the charitable contributions of the living.

מחזור ויטרי סימן קצ-וזוכר את המתים שרבו תורה ותקנות בישראל, ואותם שהניחו שום דבר בקהל ושהניחו אחרים בשבילם. ומצאתי בפסיקתא שמא יאמר אדם כיון שמת אין לו תקנה ת"ל כפר לעמך ישראל אשר פדית י-י. כיון שמת אדם ומבקשין עליו רחמים זורקין אותו מנהינם לגן עדן כחץ מן הקשת.

Translation: And we recall those deceased who taught Torah and instituted practices among the Jewish People and those who made contributions to the community and those for whom their families made contributions to the community. I found in the Piska: a person might think that another has died, it is no longer possible to perform an act that would benefit him. For that reason the verse: Forgive Your nation, Israel, which You, G-d, rescued, is interpreted to mean that if after a person dies, someone prays for compassion on his behalf, he is thrust out of Hell and placed in Gan Eden like an arrow being shot from a bow.

Let us further compare the focus of the practice of **הזכרת נשמות** that is referred to by the **מחזור ויטרי** with the focus of the practice of **הזכרת נשמות** presented by the **שבולי הלקט**. The form of **הזכרת נשמות** described by **שבולי הלקט** is recited by anyone present in synagogue on **שבת** morning who wishes to recite a prayer for the benefit of a deceased relative provided that the one

1. Editor: I want to thank my dear friend, Rabbi Dr. Dalia Marx, for not allowing me to make that statement without a challenge.

reciting the prayer includes a promise of a gift to charity. In contrast, the **מהזור ויטרי** provides for the recital of a form of **הזכרת נשמות** that the **שליח ציבור** recites to honor deceased individuals who have contributed to the benefit of the community either through the study and teaching of **תורה** or by having bestowed a physical benefit to the synagogue or whose family did so after his death. The form of **הזכרת נשמות** presented by the **מהזור ויטרי** shares a marked resemblance to both the prayer of **יקום פורקן** and the **מי שברך** that follows. Both **יקום פורקן** and the form of **הזכרת נשמות** presented by the **מהזור ויטרי** contain requests that G-d protect those involved in the study and teaching of **תורה** with one difference. **יקום פורקן** is recited on behalf of Torah scholars who are alive while **הזכרת נשמות** is recited for Torah scholars who are deceased. In a similar manner, the **מי שברך** prayer that is said after **יקום פורקן** is recited for the benefit of donors who contributed to the welfare of the synagogue and who are still alive. **הזכרת נשמות** is a prayer on behalf of those who are deceased but who had contributed to the physical welfare of the synagogue while they were alive or whose families made such contributions on their behalf after they were deceased.

One more difference can be found in the two forms of **הזכרת נשמות**; i.e. the possible wording of the two prayers. The form of **הזכרת נשמות** portrayed by the **שבולי הלקט** must have been written in first person; i.e. my father or my mother, while the wording of the prayer presented by the **מהזור ויטרי** must have been written in third person: i.e. he or she. We can draw a parallel between the forms of **הזכרת נשמות** presented by the **שבולי הלקט** and the **מהזור ויטרי** and the following two forms of **הזכרת נשמות** that are recited today. The **יזכור** prayer is recited in first person:

יזכר א-להים נשמת אבי מורי (פלוגני בן פלוגני) שהלך לעולמו, בעבור שבלי נדר אתן צדקה בעדו. בשכר זה תהא נפשו צרורה בצרור החיים, עם נשמות אברהם יצחק ויעקב, שרה רבקה רחל ולאה, ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן, ונאמר אמן.

The prayer of **א-ל מלא רחמים** is presented in third person:

א-ל מלא רחמים, שוכן במרומים, המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה, במעלות קדושים וטהורים כזהר הרקיע מזהירים, את נשמת (פלוגני בן פלוגני) שהלך לעולמו, בעבור (פלוגני בן פלוגני) יתן צדקה בעד הזכרת נשמתו, בגן עדן תהא מנוחתו, לכן בעל הרחמים יסתירהו בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמתו, י-י הוא נחלתו, וינוח בשלום על משכבו. ונאמר אמן.

Those of us who have lost relatives can well understand why **יזכור** would have composed the prayer in the first person, but why compose a memorial prayer on behalf of Torah scholars and philanthropists?

סידור כלבו-ב' דף 205-מצאתי כתוב בשם מהרי"ל ז"ל מנהג טוב להזכיר נשמות של צדיקים בשבת ויום טובים שאז הנשמות עולין עם תפלתן של ישראל ועת רצון לנדור צדקה בעד הזכרת נשמות, להתפלל עליהם שיהיו נפשותן צרורה בצרור החיים. ובפרט להזכיר נשמת אבותינו ורבותינו שהרביצו תורה בישראל והעמידו תלמידים הרבה. וצריך לזיזוהר לשלם הנדר תכף אחר אותו שבת או יום טוב מה שנדר ולא תאחר לשלמו.

Translation: I found it written in the name of the Maharil that it is a good practice on Shabbos and on Yom Tov to recall the memory of deceased righteous people because on those days the souls of those people accompany our prayers. It is also a favorable time to make a charitable donation on behalf of the deceased and to pray on their behalf that their

להבין את התפלה

souls should become intertwined with G-d. In particular it is a good idea to refer to our deceased ancestors and teachers who expanded the study of Torah among the Jewish People and taught many students. It is essential that the pledges be redeemed soon after Shabbos or Yom Tov. One should not delay redeeming his pledge.

Today it is not our practice to recite the form of הזכרת נשמות presented by the מחזור ויטרי.

However, some סידורים from as late as the early 20th Century still provided for such a prayer:

מחזור עבדת אהל מועד כמנהג פולין² – חלק שני – 1906 – דף 244 –

א – ל מלא רחמים שוכן במרומים המצא מגוחה נכונה תחת כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים

כזה הרקיע מזהירים את נשמת (Chief Rabbi) נשמת
שהלכו לעולמם: אנא בעל הרחמים תסתירם בסתר כנפיך לעולמים ותצורר בצרור החיים את נשמתם
וינוחו על משכבותם בשלום, ונאמר אמין:

This form of א – ל מלא רחמים prayer appears to be the type of prayer the מחזור ויטרי described as הזכרת נשמות. If that be true, then the excerpt from the מחזור ויטרי serves as evidence that the א – ל מלא רחמים prayer is as old as the יזכור prayer. If indeed the א – ל מלא רחמים had initially been composed to remember Torah scholars and philanthropists, then we can also resolve the objection that the אר"י posed to reciting this form of prayer. Since the prayer was reserved for Torah scholars and philanthropists, the community was not concerned that upon reviewing one of these individual's lives, G-d would worsen his condition.

We can bolster the argument that the practice of הזכרת נשמות began as a prayer on behalf of Torah scholars and philanthropists by examining the wording found in the prayer. The key words in the prayer are the following: ויצרור בצרור החיים את נשמתו. What is the source for including those words within the הזכרת נשמות prayer?

שמואל א פרק כה – (כט) ויקם אדם לרדפך ולבקש את נפשך והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים
את ה' א – להיך ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע.

Translation: If men rise up to pursue you and to seek your soul; may your soul be bound in the bundle of life with the Lord your G-d; and May G-d sling out, as from the hollow of a sling, the souls of your enemies.

The verse is interpreted as follows:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנב' עמ' ב' – אף הקדוש ברוך הוא, על גופן של צדיקים אומר (ישעיהו נז)
יבוא שלום ינוחו על משכבותם ועל נשמתן הוא אומר (שמואל א כה) והיתה נפש אדני צרורה בצרור
החיים. על גופן של רשעים הוא אומר (ישעיהו מח) אין שלום אמר ה' לרשעים ועל נשמתן הוא אומר
(שמואל א כה) ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע. תניא, רבי אליעזר אומר: נשמתן של צדיקים
גנוזות תחת כסא הכבוד, שנאמר והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים, ושל רשעים זוממות והולכות,
ומלאך אחד עומד בסוף העולם ומלאך אחר עומד בסוף העולם, ומקלעין נשמתן זה לזה, שנאמר ואת
נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע.

Translation: Thus too, with the Holy One, blessed be He; concerning the bodies of the righteous He says, He enters into peace, they rest in their beds; while concerning their souls He says, yet the soul of my Master shall be bound up in the bundle of life with the Lord Your G-d. But concerning the bodies of the wicked He says, There is no peace, says the Lord, unto the wicked; while concerning their souls He says, and the souls of your enemies, them shall He sling out, as

2. This סידור can be viewed at www.hebrewbooks.org.

from the hollow of a sling. It was taught, Rabbi Eliezer said: The souls of the righteous are hidden under the Throne of Glory, as it is said, yet the soul of Your Lord shall be bound up in the bundle of life. But those of the wicked continue to be imprisoned, while one angel stands at one end of the world and a second stands at the other end, and they sling the souls of the wicked to each other, for it is said, and the souls of your enemies, them shall He sling out, as from the hollow of a sling.

From these sources, it is clear that the words: **ויצורר בצרור החיים את נשמתו** were initially included in the **הזכרת נשמות** prayer on behalf of Torah scholars and philanthropists and not for benefit of the average man. Further proof that the words: **ויצורר בצרור החיים את נשמתו** were reserved for Torah scholars and philanthropists can be seen by the following:

מתזור ויטרי סימן סז-וזה הוסד מפי רבינו, תנוח נפשו בצרור החיים.

סידור רש"י סימן שמד-וזה הוסד מפי רבינו, תנוח נפשו בצרור החיים.

In the Middle Ages, the term: **תנוח נפשו בצרור החיים** was reserved as a short prayer to be recited whenever anyone referred to a deceased Torah scholar. Apparently, the phrase was added to the prayer: **א-ל מלא רחמים** once it was composed.

Our explanation for the origin of the **א-ל מלא רחמים** prayer may explain why traditional sources hold that **א-ל מלא רחמים** was composed at the same time as the **יזכור** prayer was initiated³:

שו"ת בית מרדכי⁴ חלק א סימן יט-מנהג הזכרת נשמות, וגם של הנוסחאות: "יזכור א - לקים את

נשמת" הנאמרת בשלש רגלים על ידי כל אחד ואחד, ושל "א - ל מלא רחמים" הנאמרת על ידי

השליח צבור, נקבע בימי ההשמדות בשנת תתנ"ו, בעת שנהרגו ונשרפו על ידי נוסעי הצלב רבבות

מישראל בקהלות הקדושות בגרמניה וצרפת שהיוו בימים ההם הקהלות הראשיות של יהדות אירופה.

שמות ההרוגים הקדושים נרשמו בספרי הזכרונות ("מימורביכר") של הקהלות ושם אנו מוצאים את

הפיסקה: "בשכר זה תהא נשמתו צרורה בצרור החיים". יעוין בקונטרס גזירות תתנ"ו מאת א. ילינק,

ליפסיא תרי"ד. פנקס גרמיזא. ספר הדמעות מאת ד"ר שמעון ברנפלד, ג' כרכים, ברלין תרפ"ד -

תרפ"ו, ובו אוסף כל המקורות על הגזירות והשמדות על עם ישראל ונוסחאות הזכרות שחוברו על

ידי רבנים גדולי הדורות.

Translation: The practice of remembering the deceased and the wording of Yizkor that is recited on the three Yomim Tovim by those present in synagogue and the wording of Kail Maleh Rachamim that is recited by the prayer leader were established during the period of the Crusades when thousands of Jews from the holy communities of Germany and France, major centers of Jewish life in Europe during that era, were slaughtered and burnt by the Crusaders. The names of the deceased were recorded in memory books ("Memorbuch") prepared by the communities. It is there that we find the wording: in its merit may his soul become intertwined with eternal life. You can check the book: Collection of Decrees from the Period of the Crusades by A. Yalinik; Pinkas Garmiza; Sefer Ha'Di'Ma'Ot by Dr. Simon Bronfeld, 3 Volumes. There you will find a collection of the decrees and reports of massacres that came upon the Jewish People and the wording of the memorial prayers that were composed by the great Rabbis of that era.

3. Ismar Elbogen on page 162 of his book: Jewish Liturgy, opines that the prayer: **א-ל מלא רחמים** was composed later than the prayer: **אב הרחמים**.

4. Rabbi Mordechai Fogelman was born in 1899 in Chernovitz to family belonging to the Hassidic sect of Husi'atin. He was the son-in-law of Rabbi Zvi Judah Lau of Lemberg. He was ordained by the Maharsham of Berzov, and was close to his brother-in-law, Rabbi Moshe Chaim Lau, the Rabbi of Pietrekov and his cousin Rabbi Meir Shapiro, head of the Yeshiva of Lublin. From 1928 he served as the Rabbi of Katowitz, Poland, and with the outbreak of the World War II, he succeeded to escape and made his way to Eretz Yisrael. In 1940 he was appointed to be Rabbi of Kiryat Motzkin, next to Haifa. He died in 1984.